

Professori Ilkka Virtanen

Juhlapuhe Vaasan Lyseon lukion ylioppilas- ja itsenäisyysjuhlassa Vaasan kirkossa 5.12.2006

J.V. SNELLMAN: KANSALLISHENGEN HERÄÄMINEN JA KOHOTTAMINEN EDELTYKSENÄ VALTIOLLISELLE ITSENÄISYYDELLE

Huomenna tulee kuluneeksi 89 vuotta siitä, kun sata vuotta Venäjän keisarikuntaan autonomisena suuriruhtinaskuntana kuuluneen Suomen eduskunta antoi itsenäisyysjulistuksen, joka merkitsi maamme valtiollista irrottautumista vallankumouksen pyörteisiin joutuneesta emämaastaan. Venäjän uusi hallitusvalta tunnusti Suomen itsenäisyyden vuoden 1917 viimeisenä päivänä, Ranska ja Ruotsi 4.1.1918 ja Saksa kaksi päivää myöhemmin. Suomen itsenäisyyden katsotaan kuitenkin alkaneen tuosta julistuksesta, jonka vuosipäivästä näin on tullut Suomen itsenäisyyspäivä. Ensi vuosi tulee jälleen olemaan maallemme ja kansakunnallemme tavallista juhlavampi, vietämmehän silloin itsenäisyytemme 90. merkkivuotta.

Itsenäisyyspäivämme vietossa ovat perinteisesti korostuneet toisaalta nuo lähes 90 vuotta sitten sattuneet tapahtumat, jotka johtivat itsenäisyytemme saavuttamiseen, ja toisaalta niitä runsaat 20 vuotta myöhemmin seuranneet kohtalon vuodet, jolloin itsenäisyytemme oli ensin talvisodan 105 päivän aikana ja lopulta jatkosodan viimeisinä kuukausina äärimmäisen vakavasti uhattuna. Keskuudessamme on vielä – tosin päivä päivältä pienenevä määrä – veteraaneja, joiden ponnistelujen ja henkilökohtaisten uhrausten ansiosta itsenäisyytemme kyettiin kuitenkin säilyttämään. On oikein ja arvokasta, että heidän isänmaan hyväksi antamaansa panosta ainakin muutaman kerran vuodessa (kansallisena veteraanipäivänä, kaatuneitten muistopäivänä, puolustusvoimain lippujuhlapäivänä, itsenäisyyspäivänä) näkyvästi muistetaan.

Tiedostan itsekin syvästi edellä mainitsemieni tapahtumien ja niissä vaikuttaneiden henkilöiden merkityksen maamme itsenäisyydelle. Vapaaehtoisen maanpuolustuksen ja veteraanien parissa toimiessani olen voinut niitä myös eri yhteyksissä käsitellä. Tällä kertaa valitsin itsenäisyyttä käsittelevän puheeni aiheen kuitenkin hieman toisin. Tarkastelen nimittäin itsenäisyyttä edeltänyttä aikaa ja silloin tehtyjä toimenpiteitä, jotka loivat edellytykset itsenäisyyden saavuttamiselle, kun aika oli siihen sopiva. Erityisesti tarkastelen yhtä henkilöä, jonka ajattelulla, julkisilla esiintymisillä ja teoilla oli poikkeuksellisen suuri merkitys itsenäisyyden edellytysten syntymiselle. Kyseessä on J.V. Snellman, jonka syntymän 200-vuotismuistovuotta olemme tänä vuonna viettäneet.

Minun sukupolveni tuntee Snellmanin lähinnä Suomen markan isänä. Hänen kuvansa oli v. 1940 lähtien suurimmassa 5000 markan (myöhemmin 10000 markan) arvoisessa setelissä ja v. 1963 rahauudistuksesta lähtien 100 markan setelissä. Tämä on kuitenkin vain yksi puoli hänen tehtäväkuvassaan; pankkimiehen lisäksi Snellman toimi erittäin aktiivisesti ja laajalla rintamalla koulumiehenä, yliopisto- ja tiedemiehenä, sanomalehtimiehenä, senaattorina sekä kansallisena ja isänmaallisena herättäjänä, itse asiassa monialaisena yleisnerona, minkä joh-

dosta hänen vaikutuksensa oman aikansa yhteiskunnalliseen ja valtiolliseen kehitykseen oli poikkeuksellisen suuri.

Snellman syntyi Tukholmassa ja vietti lapsuutensa ja nuoruutensa Pohjanmaalla, Kokkolassa ja Alahärmässä. Snellmanin koulunkäynti Oulun triviaalikoulussa sujui mallikkaasti. Hidasoppisempien joukossa hän ehti tehdä kotityöt jo oppitunneilla. Hän opiskeli myös ylimääräisiä aineita, mm. luonnontieteitä. Taistelunhaluisena ja kiivasluonteisena Snellman ei ollut koulutovereilleen mikään helppo kumppani, mutta hän järjesti kuitenkin sekä asiapitoisia koontumisia (lauantai-iltojen kokoukset eräänlaisina myöhemmän Lauantaiseuran edeltäjinä) että iloisia viini-illanviettoja. Nämä lienevät tuttuja toimintamuotoja nykypäivänkin opiskelijoille. Snellmanin koulunkäynti päättyi kuitenkin dramaattisesti. Viimeisen kouluvuoden 1822 keväällä Oulu tuhoutui tulipalossa ja sen mukana toteutui koululaiskaskuista tuttu koulupojan toiveuni: koulu paloi kaupungin mukana. Snellman sai kuitenkin koulunsa päätökseen ja pääsi aloittamaan yliopisto-opinnot vielä samana syksynä Turun Akatemiassa. Kohtalon ivaa oli, että Snellmanin opiskeluaikana myös Turku kohtasi tulipalo v. 1827, minkä seurauksena yliopisto siirrettiin Helsinkiin. Snellman päättikin yliopisto-opintonsa Helsingissä.

Snellmanin ajattelu ja siihen perustuva toiminta voidaan kiteyttää lauseeseen, joka sisältyy hänen Tukholmasta v. 1840 eräille Lauantaiseuran aktiivijäsenille lähettämäänsä kirjeeseen: ”Se perustotuus, jonka varassa kaikki pohjimmiltaan on, kuuluu: Suomi ei voi mitään väkivalloin; sivistyksen voima on sen ainoa pelastus”. Snellmanin opinnot olivat aluksi tähänneet papin uralle. Filosofia veti kuitenkin pappisseminaarin opiskelijaa kaiken aikaa puoleensa ja Helsingissä Snellman vaihtoi lopullisesti alaa ja suoritti maisterin tutkintonsa filosofia pääaineenaan. Hegelin uskontofilosofia oli Snellmanilla taustaoppina, mutta hän kehitti siitä oman sovelluksensa. Ratkaisevia tälle kehitykselle olivat Snellmanin pitkäaikainen oleskelu ja tutkimustyö Uppsalassa 1830- ja 1840-lukujen vaihteessa sekä laaja Euroopan kierros 1840-luvun alussa. Kansainvälinen näkökulma kirkasti Snellmanille maailmankuvan, jossa kansakunta ja sen menestys olivat keskeisellä sijalla. Hegelin ”henki” korvautui Snellmanin ajattelussa ”kansallishengellä”.

Sitä sadan vuoden aikaa, jolloin Suomi kuului Venäjän keisarikunnan alaisuuteen, muistellaan usein katkeruudella. Tämä mielikuva on syntynyt tuon ajan viimeisistä vuosikymmenistä, maamme venäläistämiseen tähänneistä sortovuosista. Tosiasiassa 1800-luku oli Suomen kehitykselle monessa suhteessa menestyksenkäs ja tärkeä. Tuolloin luotiin Suomen valtiollinen perusta: Suomi sai omat valtiopäivät 1809 ja yleisillä ja yhtäläisillä vaaleilla valitun eduskunnan 1906. Suomen teollistuminen alkoi 1800-luvun puolivälissä ja liikenneyhteydet paranivat ratkaisevasti: syntyi rautatielaitos, rakennettiin Saimaan kanava ja tiestöä parannettiin. Taloudellinen kehitys oli tämän seurauksena ripeää. Snellman oli kaikessa tässä aktiivisesti mukana. Euroopan matkoillaan hän oli todennut rautateiden elinkeinoelämälle tarjoamat mahdollisuudet. Itäinen Suomi voitaisiin parhaiten saada mukaan taloudelliseen kehitykseen Saimaan kanavan avulla. Snellman esiintyi myös voimakkaasti yrittäjyyden puolestapuhujana.

Snellman uskoi, että tulevaisuus tarjosi Suomelle vain edistystä. Kohottamalla elintasoja ja parantamalla koulutusta kansa tulisi tietoiseksi omasta kansallisuudestaan. Snellman rakensi-

kin kansallisuusohjelmansa muotoon, jossa sivistyksen vaaliminen kulki käsi kädessä hänen sosiaalisen ja taloudellisen ohjelmansa kanssa. Kun oppi-isä Hegel esimerkiksi näki sivistyksen ja talouden välisen suhteen lähinnä vastakkainasetteluna ja ongelmana, Snellman katsoi sen hedelmällisen vuorovaikutteiseksi: sivistys ja hyvinvointi suorastaan edellyttävät toinen toisiaan ja aineellisten voimien juurien täytyy aina olla henkisessä kehityksessä.

Taloudellisten ja kulttuuristen tekijöiden erottamaton yhteys konkretisoitui Snellmanin teollisuusohjelmassa. Ulkomaisiin esimerkkeihin viitaten hän totesi: ”Sivistys ja hyvinvointi edellyttävät toisiaan vastavuoroisesti. Sivistys moninkertaistaa ihmisen tarpeet ja antaa hänelle samalla paremmat edellytykset niiden tyydyttämiseksi ja oman hyvinvointinsa kohottamiseksi. Hyvinvointi taas antaa teollisuudelle pääomia ja ihmisille vapaa-aikaa korkeampaan sielunsivistykseen käytettäväksi. Tämän vuoksi on tärkeitä, että nuoret muuten tieteellisesti sivistyneet miehet omaksuvat myös teknisiä tietoja omistaakseen kykynsä kotimaisen teollisuuden asialle kohottaakseen sen alennustilasta ja arvostuksen puutteesta.” Vastavuoroisesti teollisuuden korkeimpana päämääränä ei Snellmanin mukaan olekaan aineellisen vaurauden lisääminen vaan henkisen kehityksen edistäminen.

Snellmanin kansallisuusohjelman toteutumiseksi tarvittiin kansallinen herätys. Sitä varten sivistyneistön oli vaihdettava kielensä suomeksi ja jaettava tietonsa ja taitonsa kaikelle kansalle sen omalla kielellä. Suomeen oli luotava suomenkielistä tiedettä ja taidetta. Snellmanin oma äidinkieli oli ruotsi ja hän kirjoitti pääosin ruotsiksi. Puheessaan hän käytti sekä ruotsia että suomea. Saadakseen kansallishengen kohottamisohjelmalleen pontta Snellman aloitti 1840-luvulla taistelun, joka johti 1860-luvulla suomen kielen ruotsin kielen rinnalle ja lopulta siirsi ruotsin vähemmistökielen asemaan. Sanomalehdistöllä, mm. Snellmanin omalla Saimalehdellä oli tässä työssä ratkaiseva merkitys.

Snellmanin lopullinen päämäärä oli valtiollisen itsenäisyyden saavuttaminen. Mutta tämä voi tapahtua vasta sitten, kun itsenäisyyden saavuttaminen ulkoisten tekijöiden puolesta muuten tulisi mahdolliseksi. Muutoin tuliseluisena, usein äkkivääränäkin kirjoittajana ja keskustelijana tunnetuksi tullut Snellman oli itsenäistymisasiassa varsin varovainen. Venäjään kuuluva Suomi ei hänen mielestään voinut keskustella itsenäistymisestä avoimesti. Snellman esitteli-kin aatteitaan filosofisina ongelmina yleismaailmallisessa viitekehyksessä.

Snellman ei ehtinyt nähdä Suomen itsenäistymistä. Hänen käytännön toimintansa ja henkinen perintönsä näkyivät kuitenkin voimakkaina vuoden 1917 itsenäisyysjulistuksessa. Julistuksen lopullisesta sanamuodosta vastasi E.N. Setälä. Julistuksen harkittua sanamuotoa pidetään suoraan Snellmanin ajatteluun pohjautuvana. Julistukseen johtaneessa hallituksen esityksessä eduskunnalle 4.12.1917 itsenäistymistä perustellaan yhdellä lauseella: ”Suomen kansa tuntee syvästi, ettei se voi täyttää kansallista ja yleisinhimillistä tehtäväänsä muutoin kuin vapaana”. Itse julistuksessa todetaan niin ikään hyvin snellmanilaisittain: ”Vuosisatainen vapaudenkai-puumme on nyt toteutettava; Suomen kansan on astuttava muiden maailman kansojen rinnalle itsenäisenä kansakuntana”.

Arvoisat kuulijat! Suomi siirtyy itsenäisyytensä 90. juhlavuoteen Euroopan unionin puheenjohtajamaan roolista. Suomi on vakiinnuttanut asemansa yhtenä kehittyneiden maiden johtavana kansakuntana ja valtiona. Maamme taloudellinen kilpailukyky on maailman ykköstasoa. Peruskoulumme saavutuksia tullaan ihastelemaan kautta maapallon. Pohjoismaiseen traditioon perustuva hyvinvointiyhteiskuntamme saa niin ikään laajaa tunnustusta. Tähän on päästy ”Snellmanin opeilla”: sivistys ja hyvinvointi edellyttävät toinen toisiaan ja aineellisten voimien juurien täytyy aina olla henkisessä kehityksessä. Hyvät lukiolaiset! Jatkamalla opiskeluanne varsinaisen oppivelvollisuusaikanne jälkeen olette lähteneet tielle, jota pitkin teillä on erinomaiset mahdollisuudet jatkaa näitä perinteitä. Se luo teille nykyajan mahdollisuuden antaa oma panoksenne itsenäisyytemme hyväksi. Toivotan teille menestystä tässä tehtävässä.

Pääasialliset lähteet:

Raimo Savolainen: *Sivistyksen voimalla; J.V. Snellmanin elämä, Edita, Helsinki 2006.*

Raija Majamaa – Leeni Tiirakari: *J.V. Snellman, valtioviisas vaikuttaja, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Karisto), Hämeenlinna 2006.*